

Original article

Sınıf Eğitimi Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilgiler Dersi Özelinde Öğrenme Ortamı Algıları

The Learning Environment Perceptions of the Primary Teacher Candidates in Social Studies Lesson

Seher Yarar Kaptan ^{a, *}, Adem Beldağ ^b & Kerim Uçar ^c

^aDepartment of Classroom Teaching, Faculty of Education, University of Recep Tayyip Erdoğan, Rize, Turkey

^bDepartment of Social Studies, Faculty of Education, University of Recep Tayyip Erdoğan, Rize, Turkey

^cDepartment of Social Studies, Faculty of Education, University of Atatürk, Erzurum, Turkey

Özet

Sosyal bilgiler dersi, hedefi beşeri anlayışı geliştirerek, iyi insan yetiştirmek olan sosyal bilimlerden beslenerek iyi vatandaş yetiştirme amacı taşıyan bir derstir. Topluların gelecek nesillerinin inşasında en büyük yükü çeken derslerden biri sosyal bilgilerdir. Hedef kitlesindeki öğrencilerin içinde buldukları gelişim dönemleri dikkate alındığında öğrenmelerin somut öğrenme, yaparak yaşayarak öğrenme temelli olmasının önemi aşikârdır. Bu sebeple öğrenme ortamlarının tasarlanması ve düzenlenmesi de büyük önem arz etmektedir. Sosyal bilgiler öğretiminin ilkökul ayağında sağlam temellere oturmasının ortaokul öğrenmeleri için hayati önem taşıdığına inanılmaktadır. Bu sebeple sınıf öğretmenlerinin ilkökulda öğrenme ortamı tasarlama beceri ve kabiliyetlerinin sorgulanması ve iyileştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, sınıf eğitimi öğretmen adaylarının zihinlerinde tasarladıkları sınıf/öğrenme ortamı algılarını sosyal bilgiler dersi özelinde belirlemektir. Araştırma, bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesi sınıf eğitimi ana bilim dalı 3. sınıfında öğrenim gören toplam 72 (kadın, 54; erkek, 18) gönüllü öğretmen adayı ile yürütülmüştür. Durum çalışması olarak düzenlenen araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından geliştirilen “Sınıf Eğitimi Öğretmen Adaylarının Öğrenme Ortamına İlişkin Düşüncelerini Belirleme Anketi” kullanılmıştır. Verilerin analizinde içerik ve betimsel analiz birlikte kullanılmıştır. Veri toplama aracı ile elde edilen bulgular, sosyal bilgiler öğretiminde öğrenme ortamı ve sosyal bilgiler öğretiminde materyal kullanımı üst başlıkları altında ele alınmıştır. Sosyal bilgiler öğretiminde öğrenme ortamı; öğrenme ortamının rolü ve öğrenme ortamının uygunluğu, etkisi bağlamında değerlendirilmiştir. Sosyal bilgiler öğretiminde materyal kullanımı başlığı ise kullanılabilir materyaller, materyal kullanımı genel görüşler, materyal kullanımının amaçları, materyal kullanmanın öğrenmeye etkisi ve materyal kullanımı ile kazanılacak değer, beceri ve kavram alt başlıkları altında ele alınmıştır. Sonuçlar alan yazın ile tartışılarak öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sınıf Öğretmeni Adayı, Sınıf, Sosyal Bilgiler Öğretimi, Öğrenme Ortamı, Materyal.

Abstract

Social studies course is a course that aims to raise good citizens by nurturing social sciences, whose goal is to develop human understanding and to raise good people. Social studies teaching is one of the courses that bear the greatest burden in the

* Corresponding author:

Yarar Kaptan Seher works as a doctor lecturer in the Department of Classroom Teaching at Recep Tayyip Erdoğan University in Rize, Turkey. Her research interests include the life studies teaching, social studies teaching, value education and concept teaching. She has lived, worked, and studied in Rize, Turkey.

Email: seher.yarar@erdogan.edu.tr

construction of the next generations of societies. Considering the developmental periods of the students in the target group, it is obvious that learning is based on concrete learning and learning by doing. For this reason, it is of great importance to design and organize learning environments. It is believed that it is vital for secondary school learning that social studies teaching is built on solid foundations in primary school. For this reason, it is necessary to question and improve the skills and abilities of classroom teachers in designing a learning environment in primary school. In this context, the aim of the research is to determine the classroom/learning environment perceptions designed in the minds of prospective classroom teachers in the social studies course. The research was carried out with a total of 72 (female, 54; male, 18) volunteer teacher candidates studying in the 3rd year of the education faculty of a state university. In the study, which was organized as a case study, the "The Questionnaire for Determining the Opinions of the Primary Education Teacher Candidates on the Learning Environment" developed by the researchers was used as a data collection tool. Content and descriptive analysis were used together in the analysis of the data. The findings obtained with the data collection tool are discussed under the headings of learning environment in social studies teaching and material use in social studies teaching. Learning environment in social studies teaching; The role of the learning environment and the suitability of the learning environment were evaluated in the context of its impact. The title of material use in social studies teaching is discussed under the sub-titles of materials that can be used, general views on material use, the purposes of material use, the effect of using materials on learning, and the value, skills and concepts to be gained by using materials. The results were discussed with the literature and suggestions were presented.

Keywords: Classroom Teacher Candidate, Classroom, Social Studies Teaching, Learning Environment, Material.

Received: 15 June 2021 * **Accepted:** 30 June 2021 * **DOI:** <https://doi.org/10.29329/jpee.2021.364.1>

GİRİŞ

Toplumların gelecek nesillerinin inşasında en büyük yükü çeken derslerden biri olan sosyal bilgiler ile ilgili alan yazında pek çok tanım bulunmakla beraber, Öztürk (2007: 24), “*sosyal bilgilerin hemen her bakımdan değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşeri ilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanan bir öğretim programı*” olduğunu ifade etmiştir. Gürdoğan Bayır (2010: 1-2) alan yazında sosyal bilgiler dersine yönelik yapılmış tanımlardan hareketle tüm tanımların ortak noktalarını; “*Toplu öğretim anlayışını benimsemesi, öğrencilere çeşitli bilgi, beceri, tutum ve davranış kazandırmayı amaçlaması, etkin vatandaş yetiştirmeye vurgu yapması, disiplinler arası bir yaklaşım benimsemesi, sosyal bilimlerin konularını ele alması*” olarak belirlemiştir.

Sosyal bilgiler dersi, hedefi beşeri anlayışı geliştirerek, iyi insan yetiştirmek olan sosyal bilimlerden beslenerek iyi vatandaş yetiştirme amacı taşıyan bir derstir. İlkokulda bir ders olarak okutulan sosyal bilgiler dersi amacına ulaşmak için birçok araç kullanmakla beraber medya, sanat, kültür, güncel olaylar, edebiyat, fen bilimleri vb. gibi alanların içeriğinde yer alan konulardan da faydalanmaktadır (Akdağ, 2009: 8). Ülkeler ve toplumlar için vazgeçilmez bir alan olan (Akdağ, 2009: 21) sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin toplumu, dünyayı tanımasını sağlama, sorumluluklarının farkında

olarak üyesi olduğu topluma uyum içinde özeleştirme yapabilen, demokratik, bilimsel düşünebilen, değerlere saygılı etkili vatandaşlar olarak yetişmesini önemsemektedir (MEB, 2006:26).

Sosyal bilgiler dersinin hedef kitesindeki öğrenciler 4, 5, 6 ve 7. sınıf öğrencileridir. Bu yaş grubundaki çocuklar, somut işlemlerden soyut işlemlere geçiş döneminde yer almaktadır. Eğitim programlarının hitap ettiği kesimin gelişim evrelerinin dikkate alınması Akdağ (2009: 13) tarafından da önemsenmekte ve sosyal bilgiler dersini alan öğrencilerin gelişim evreleri bakımından önemli bir dönemde oldukları dile getirilmektedir. Bu dönemde çocuklar, somut olayları öğrendikten sonra soyut bir anlam geliştirme süreci içinde olsalar da soyut algıları anlamakta zorluk çekerler (Akhan, 2009: 369; Yeşiltaş ve Sönmez, 2009: 388). Öğrencilerdeki gelişmelerle paralel olarak sosyal bilgiler derslerindeki somut kavramlar yerlerini soyut kavramlara bırakarak öğrenci ve öğretmenlerin materyal kullanmaya yönlendirmektedir. Nitekim biliyoruz ki insan zihni ne kadar gelişirse gelişsin soyut olan nesnelere, varlıkları veya sözel olarak aktarılanları somutlaştırmakta zorlanmakta (Yiğit vd., 2005: 78) ve bu sebeple materyaller aracılığı ile soyut durumları somutlaştırma eğitimcilerin kurtarıcısı olmaktadır.

Öğretim materyallerini Duman (2015: 36), öğrencinin öğrenmesi üzerinde etkili olan ve ders içinde kullanılan malzemeler olarak tanımlamaktadır. Anaokulu, ilkokul, ortaokul, lise ve lisans düzeylerinde olmak üzere her düzeyde ve her disipline yönelik hazırlanabilen (Baytekin, 2011: 150) materyaller, eğitim öğretim faaliyetlerinde, kazanımların gerçekleştirilmesi ve kalıcı bilginin sağlanması için büyük önem taşımaktadır (Kaymakçı, 2009: 336). Bunların yanı sıra öğretim ortamında ders disiplini, bölüm, ünite ve konu aktarımını etkin kılma, amaç, hedefler ve davranışların saptanması, öğrencilerin geçmiş yaşantılarının belirlenmesi, eğitim durumunun tespit edilmesi ve yaşantıların kazandırılması, değerlendirme çalışmalarının kontrolü gibi faydaları da bulunmaktadır (Baytekin, 2011: 216-222). Yalın (2003: 83-90) ise öğretim materyallerinin yararlarını; “*öğretimi destekleme, çoklu öğrenme sağlama, öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olma, dikkat çekme, hatırlamayı kolaylaştırma, soyut bilgileri somutlaştırma, zaman tasarrufu, güvenli gözlem, tutarlı içerik sunumu, içeriği basitleştirme ve tekrar tekrar kullanılabilme*” olarak ifade etmiştir.

Öğretmenler, öğrenme-öğretme sürecinde öğrenme ortamını öğrencilerin yarar sağlayacağı şekilde düzenlerken, farklı strateji, yöntem ve tekniklerin yanı sıra zengin yaşantı sunacak materyaller ile de desteklemelidir. Çünkü sosyal bilgiler dersinin öğrencilerin keyif alacağı şekilde düzenlenmesi, öğrencilerin güdülenme düzeylerini olumlu etkilediği gibi öğretimin verimli ve kalıcı olması ile birlikte öğrencinin de süreçte etkin olmasına ve yaşantı yolu ile bilgilerini yapılandırmasına olanak sağlayacaktır (Akhan, 2009: 360; Baytekin, 2011: 149; Demirel, Seferoğlu ve Yağcı, 2001: 70; Gürdoğan Bayır ve Balbağ, 2017: 5-7).

Akdağ (2009: 2,3), ilköğretim dönemini üzerinde hassaslık ve titizlikte durulması gereken bir dönem olarak ifade ederek eğitim sisteminin ilk basamağı olan bu basamakta kazanılanların önemine dikkat çekmektedir. O’na göre ilköğretim; eğitim sistemi içerisinde kendisinden sonra gelecek olan

basamaklara tutum, davranışlar, toplumsal davranışlar, aile yaşantısı, yakın çevre ilişkilerini de içine alan her anlamda zemin teşkil etmektedir. Bu bağlamda ilkökul dersleri içerisinde doğru ve etkin kazandırılması gereken en önemli derslerden biri olan sosyal bilgiler öğretiminin ilkökul basamağındaki öğretimi de büyük önem taşımaktadır. Sosyal bilgiler dersinin sözel bir ders olmasının ve düşünme becerilerinin ön planda olması gerekliliğı öğrenilmesi üzerinde zorluk oluşturduğu ifade edilmektedir (Kıcır, 2006: 23). Güven ve Düzenli (2015: 56) de öğrenmenin sihir ile değil, öğretmenin öğrenme esnasında öğretim araçlarını öğrenme ortamına dahil etmesi, bireyin çevresi ve bilgi ile etkileşimi ile gerçekleşebileceğini dile getirmektedir.

Bu sebeple öğrencilerin anlamalarına yardımcı olacak ve derse yönelik tutumlarında olumlu etki oluşturacak materyaller ile zenginleştirilmiş öğrenme ortamlarının oluşturulmasının sosyal bilgiler öğretiminde etkili olacağına inanılmaktadır. Öğretmenlerin en önemli görevlerinden biri de öğretimin gerçekleşeceği çevreyi yani öğrenme ortamını hazırlamaktır. Nitekim öğretim; öğrenmenin gerçekleşeceği çevrenin düzenlenmesini, bilginin aktarımı ve öğrenmenin yönlendirilmesinde kullanılan strateji, teknoloji ve araçları da kapsamaktadır (Güven ve Düzenli, 2015: 62,63). Her zaman öğrencilerin öğrenmesinden sorumlu baş aktör/aktris öğretmenler olsa da zaman içerisinde görev ve sorumluluklarında farklılıklar olmuştur. 21. yüzyılda da öğretmenlerin en önemli rolü öğrencilerin öğrenmesi olsa da beklenen, öğretmenlerin sınıftaki pedagojiyi kullanma yetenekleri ve içerik bilgisinden ziyade öğrencilerin kendi potansiyellerini keşfedeceğı ortamları hazırlamalarıdır (Batur ve Karanfil, 2015: 343). Baytekin (2011: 114) de öğretmenlerin materyal geliştirme konusunda kendisini geliştirmelerinin daha üretici bireyler yetiştirmelerine yardımcı olacağını dile getirmiştir. Sosyal bilgiler öğretiminin ilkökul ayağında sağlam temellere oturmasının ortaokul ve daha sonraki öğrenmeleri için hayati önem taşıdığına inanılmaktadır. Bu sebeple gelecek nesillerin mimarı olan, bugünün ilkökul öğrencilerinin etkin vatandaş olma yolculuğunu tasarlayarak yönetecek olan sınıf eğitimi öğretmen adaylarının üstlendikleri misyonun farkına varmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu noktadan hareketle bu çalışmada da sınıf eğitimi öğretmen adaylarının zihinlerinde tasarladıkları sınıf/öğrenme ortamı algıları sosyal bilgiler dersi özelinde belirlenmeye çalışılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması olarak desenlenmiştir. Sınırları belirli olan bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesi olarak tanımlanan durum çalışmaları; belirlilik, betimleme ve sezgisellik gibi kendisine özgü özellikler taşımaktadır (Karadağ, 2015, 40-43). Bu çalışmada da sınıf öğretmeni adaylarının öğrenme ortamı ile ilgili algıları sosyal bilgiler öğretimi kapsamında ele alınarak, araştırmanın belirli sınırlar içinde yürütülmesine, araştırma bulgularının yoğun bir şekilde betimlenmesine, doğrudan alıntılarla okuyucuların çalışmadaki olguyu

daha iyi anlamasına dikkat edilerek durum çalışmalarının kritik özelliklerini taşıması sağlanmaya çalışılmış ve farklı kanıtlar kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırma, bir devlet üniversitesinin sınıf öğretmenliği bölümünde 3. sınıfta öğrenim görmekte olan 72 öğretmen adayı ile yürütülmüştür. Çalışmada tipik durum örnekleme tercih edilmiştir. Sınıf öğretmen adaylarının demografik bilgileri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmen adaylarının demografik özellikleri

Değişken		f	%
Cinsiyet	Kadın	54	75
	Erkek	18	25
	Toplam	72	100
Ailenin yaşadığı yer	Akdeniz bölgesi	10	13
	Doğu Anadolu bölgesi	11	15
	Ege bölgesi	2	3
	Güney doğu Anadolu bölgesi	9	13
	İç Anadolu bölgesi	7	10
	Karadeniz bölgesi	23	32
	Marmara bölgesi	7	10
	Boş	3	4
	Toplam	72	100
Öğrencinin kaldığı yer	Devlet yurdu	26	36
	Özel yurt	11	15
	Öğrenci evi	22	31
	Aile evi	11	15
	Diğer	2	3
	Toplam	72	100

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan sınıf öğretmen adaylarından 54’ünün kadın, 18’inin erkek olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının çoğunlukla Karadeniz (f: 23), Doğu Anadolu (f: 11) ve Akdeniz (f: 10) bölgelerinden geldikleri belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının % 36’sının devlet yurdunda, % 31’inin öğrenci evinde, özel yurt ve aile evinde ise 11’er öğrenci kaldığı tespit edilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Durum çalışması olarak tasarlanan araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen “Sınıf Eğitimi Öğretmen Adaylarının Öğrenme Ortamına İlişkin Düşüncelerini Belirleme Anketi” kullanılmıştır. Anket, öğretmen adaylarının demografik bilgilerinin sorgulandığı “Kişisel Bilgiler” bölümü ve açık uçlu sorular aracılığıyla öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersi özelinde öğrenme ortamı, materyallerin kullanımı ve etkililiğine ilişkin algılarının belirlenmeye çalışıldığı

“Öğrenme Ortamına İlişkin Düşünceler” farklı bölümlerinden oluşmaktadır. Anketin uzman görüşü alındıktan sonra pilot uygulaması yapılmıştır. Pilot uygulama sonucunda revizyona gidilmiş ve ankete son hali verilmiştir.

Veri Toplama Süreci

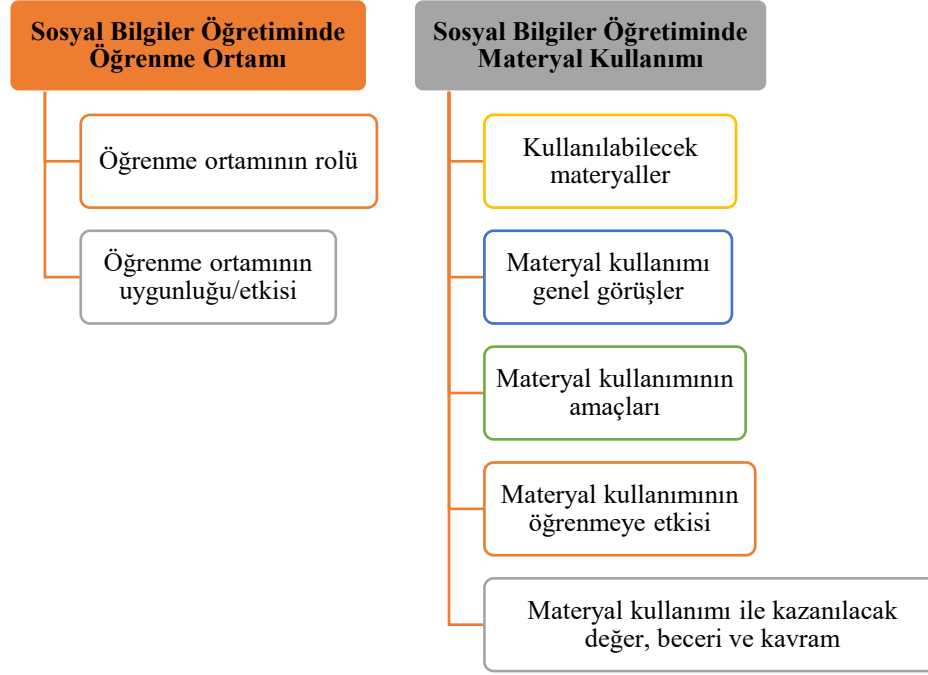
Araştırma, 2019-2020 bahar döneminde pandemi öncesinde yüzyüze verilerin toplanması ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma için gerekli izinler alındıktan sonra araştırmacı tarafından anketler gönüllülük esasına göre öğretmen adaylarına bir ders saati içerisinde uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak içerik analizi ve betimsel analiz tekniği birlikte kullanılmıştır. Veri toplama aracının birden fazla boyutunun olması, verilerin analizinde farklı tekniklerin kullanılmasını gerekli kılmıştır. Elde edilen bulgular tablolaştırılmış ve sınıf eğitimi öğretmen adaylarının doğrudan alıntıları ile desteklenmiştir. Nitel araştırmalarda güvenilirlik ve geçerlik kavramları yerine “inandırıcılık”, “aktarılabirlik”, “tutarlılık” ve “teyit edilebilirlik (doğrulanabilirlik)” gibi farklı yöntemler kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu doğrultuda bu çalışmada inandırıcılığın sağlanması için görüşme formlarının katılımcılar tarafından kontrolü sağlanmış ve kendilerini rahat hissedebilecekleri bir ortamda veriler toplanmıştır. Aktarılabirliğin sağlanması için amaçlı örnekleme yöntemlerinden tipik durum örnekleme tekniği seçilmiş ve çalışma grubunun özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmanın tutarlılık için araştırmanın “amacı ve yöntemi, desen, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin analizi” tutarlı olması sağlanmıştır. Kodlama tutarlılığını sağlamak için Miles ve Huberman’ın (1994) “Güvenirlik= Görüş Birliği/ Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı X 100” formülünden yararlanılmış ve kodlama uyumu yüzdesinin % 90 olduğu tespit edilmiştir. Uyuşum yüzdesinin % 70 veya daha üstü olmasının yeterli görülmesinden ötürü veri analizi açısından güvenilirliğin sağlandığı söylenebilir. Teyit edilebilirliğin (doğrulanabilirlik) sağlanması için geriye dönük kontroller yapılmış ve uzman görüşünden yararlanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, veri toplama aracı ile elde edilen bulgular, sosyal bilgiler öğretiminde öğrenme ortamı ve sosyal bilgiler öğretiminde materyal kullanımı üst başlıkları (Şekil 1.) altında detaylandırılarak sunulmuştur.

Şekil 1. Bulguların sunulmasında kullanılan üst başlıklar

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Öğrenme Ortamı

Sınıf eğitimi öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretiminde öğrenme ortamına ilişkin görüşleri, öğrenme ortamının sosyal bilgiler öğretimindeki rolü ve sosyal bilgiler öğretimine uygunluğu/etkisi alt başlıkları altında incelenerek, yorumlanmış ve doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Öğretmen adaylarının öğrenme ortamının rolüne ilişkin görüşleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrenme ortamının sosyal bilgiler öğretimindeki rolüne ilişkin görüşler

Kategori	Kod	Öğretmen Adayı Kod	f
Öğrenme ortamının rolü	Öğrenme ortamı etkili/önemli	1,2,7,8,14,15,18,19,21,23,25,28,31,32,35,39,40,43,44,45,46,50,52,54,57,58,59,60,62,63,69,71,	32
	Öğrenme ortamı dikkat çekici, motive edici olmalı	12,13,30,33,36,37,41,43,55,58,61,63,65,67,70	12
	Okul dışı öğrenme ortamı da kullanılmalı	36, 72	2
	Öğrenme ortamı hem olumlu hem olumsuz etkili	4	1

Tablo 2 incelendiğinde öğretmen adaylarının öğrenme ortamının sosyal bilgiler öğretimindeki rolüne ilişkin görüşlerinin yer aldığı kategorinin “*öğrenme ortamı etkili*”, “*öğrenme ortamı dikkat çekici, motive edici olmalı*”, “*okul dışı öğrenme ortamı da kullanılmalı*”, “*öğrenme ortamı hem olumlu hem olumsuz etkili*” olmak üzere dört (4) koddan oluştuğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretiminde öğrenme ortamının rolüne ilişkin görüşleri şu şekildedir;

- Öğrenme ortamı bireyin kendini rahat ifade edebileceği bir ortam olmalıdır. Ortam sosyal bilgiler öğretimini olumlu ve olumsuz yönlerde etkileyebilmektedir. Farklı sıcak renklerin bir arada kullanıldığı, farklı ve ilgi çekici materyallerin kullanıldığı, ders ve ilgili uyaranların çokça yer aldığı bir sınıf ortamı sosyal bilgiler öğretimi dersini teorik, sıkıcı bir ders olmaktan çıkarabiliriz. (Ö.A.4)
- Sosyal bilgilerin konularıyla ilişkin materyaller olursa öğretim daha kalıcı ve zevkli olur. Öğrenme ortamı öğrencileri içine çekici, seviyelerine uygun eşyalar olmalıdır. (Ö.A.12)
- Öğrenme ortamının rolü çok önemlidir. Öğrenme ortamının rengi, büyüklüğü, havadar olup olmaması bile öğrenmede etkilidir. Işıklar, sıralar, tahta vs. hepsinin öğrenmede etkisi vardır. Akıllı tahtanın olması ve kullanılabilmesi önemlidir. Görsel destek sağlandığında öğrenme kalıcılığı artar. (Ö.A.28)
- Sosyal bilgiler hayatla iç içe olduğundan dolayı insanın karşısına geçecek her şey olduğu için dersler sadece okul içinde değil okul dışında da devam etmeli. Coğrafi yerle gezilmeli, müzeler ve tarihi önemi olan evler görülmeli, il dışında seyahat edilmeli. (Ö.A.36)
- Öğrenme ortamı sadece sosyal bilgiler öğretimi dersi için değil diğer öğretim dersleri için de çok önemli bir yere sahip. Oturulan sandalyelerden kullanılan tahtaya kadar öğrenciler için rahat bir öğrenme ortamı sağlanmalı. Ben sınıf duvarlarında bilgi içerikli afişlerin olmasını çok isterim. (Ö.A.50)
- Sosyal bilgiler soyut bir derstir. Bu sebeple öğrenme ortamı çocuğun dikkatini, ilgisini çekmeli. (Ö.A.67)

Sınıf eğitimi öğretmen adaylarının öğrenme ortamının sosyal bilgiler öğretimine uygunluğuna/etkisine ilişkin görüşleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Öğrenme ortamının sosyal bilgiler öğretimine uygunluğuna/etkisine ilişkin görüşler

Kategori	Kod	Öğretmen Adayı Kod	f
Öğrenme ortamı fiziksel açıdan uygunluğu	Düzenli olmalı	2,7,10,13,28,30,35,50,53,55,60,68	12
	Eğlendirici olmalı	11,17,18,22,38,39,56	7
	Yaparak yaşayarak öğrenmeye uygun olmalı	42,47,48,49	4
	Sade olmalı	9,60	2
	Öğrenci kolaylıkla ulaşabilmeli	53	1
Öğrenme ortamının materyallerle desteklenmesi	Konu/etkinlik/öğrenci seviyesine uygun materyaller	6,12,33,42,52,66,68,69,	8
	Görsel, işitsel materyaller	3,32,35,41,50,52	6
	Materyal desteği olmalı	2,6,7,21,31,60,	6
	Somut materyaller	41,44,45,51	4
	Tüm uyarıcılar ortamda olmalı	35,58	2
Öğrenme ortamının öğrenmeye etkisi	Kalıcı öğrenme	2,3,5,6,12,14,15,16,17,18,19,22,24,28, 29,48,49,52,53,57,59,61,64,65	24
	Kolay öğrenme	3,27,33,35,45	5
	Somutlaştırma	35,38,39	3
	Farklı bakış açısı kazandırma	20	1
	Değer-beceri kazandırma	10	1

Tablo 3 incelendiğinde, öğretmen adaylarının öğrenme ortamının sosyal bilgiler öğretimine uygunluğuna/etkisine ilişkin görüşlerinin “*öğrenme ortamının fiziksel açıdan uygunluğu*”, “*öğrenme ortamının materyallerle desteklenmesi*” ve “*öğrenme ortamının öğrenmeye etkisi*” olmak üzere üç (3) kategori altında toplandığı görülmektedir. *Öğrenme ortamının fiziksel açıdan uygunluğu* kategorisi; düzenli olmalı (f: 12), eğlendirici olmalı (f: 7), yaparak yaşayarak öğrenmeye uygun olmalı (f: 4), sade olmalı (f: 2) ve öğrenci kolaylıkla ulaşabilmeli (f: 1) kodlarından oluşmaktadır. *Öğrenme ortamının materyallerle desteklenmesi* kategorisi ise beş (5) farklı koddan oluşmaktadır ve bu kodlar sırasıyla şu şekildedir; konu/etkinlik/öğrenci seviyesine uygun olmalı (f: 8), görsel, işitsel materyaller (f: 6), materyal desteği olmalı (f: 6), somut materyaller (f: 4), tüm uyarıcılar ortamda olmalı (f: 2). *Öğrenme ortamının öğrenmeye etkisi* kategorisi de kalıcı öğrenme (f: 24), kolay öğrenme (f: 5), somutlaştırma (f: 3), farklı bakış açısı kazandırma (f: 1) ve değer-beceri kazandırma (f: 1) olmak üzere beş (5) farklı koddan oluşmaktadır. Öğretmen adaylarının bu kategorilerle ilgili görüşlerinden bazıları şu şekildedir;

- *Zamandan tasarruf sağlama, dersi zevkli hale getirme, kalıcılığı arttırma, dikkat ve ilgi çekme, aktif öğrenme, öğretmene kolaylık sağlar, derse katılımı arttırır. (Ö.A.14)*
- *Sosyal bilgiler öğretimi; genel olarak sözel bilgiler içerdiği için öğrenme ortamında bolca materyal ve teknolojik araç-gereçlerin kullanılması bu dersin öğretimi açısından avantaj sağlar. (Ö.A.21)*
- *Öğrenme ortamı materyal konusunda zengin olursa öğretim kolaylaşır ve daha etkili hale gelir. (Ö.A.27)*
- *Öğrenme ortamı her ders için çok önemlidir. Sınıfın duvarlarının rengi, sınıf genişliği, masalar, sandalyeler önemlidir. Duvarlarda geçmişten günümüze bir tarihi kronoloji bulunması veya resimlerin bulunması, masaların U şeklinde yapılması öğrencilerin diğer öğrencilerle daha rahat iletişime geçebilmesi için uygun olabilir..... (Ö.A.35)*
- *Öğrenme ortamı tüm dersler için önemlidir ama sosyal bilgiler dersi sözel bir ders olduğu için daha önemli yer tutar. Ders esnasında çocukların dikkatini çekmeyi ve sürdürmeyi sağlar. Sınıftaki materyaller görsel hafızayı destekler ve öğrenmeyi kolaylaştırır. (Ö.A.45)*
- *Sosyal bilgiler dersi hayatın aynası olduğu için, öğrenme ortamı da hayatın kendisi olmalıdır. Yani öğrenciyi teorik bilgiye boğmadan, uygulamaya dönük etkinlik ve oyunlara imkan tanıyacak alanlar öğretim ortamı olmalıdır. (Ö.A.47)*
- *Öğrenme ortamı bilgiyi aktarmada ve aktarılan bilginin kalıcılığını sağlamada önemli bir unsurdur. Ortam fiziksel olarak eğitime uygun olmalıdır. Sınıf görsel öğelerle süslenmeli ve öğrencinin her an ulaşması sağlanmalıdır. (Ö.A.53)*

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Materyal Kullanımı

Sınıf eğitimi öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretiminde materyal kullanımına ilişkin görüşleri; sosyal bilgiler öğretiminde kullanılacak materyaller, materyal kullanımı ile ilgili genel görüşler, materyal kullanımının amaçları, materyal kullanımının öğrenmeye etkisi ve sosyal bilgiler öğretiminde kullanılan materyaller ile kazanılabilecek değer, beceri ve kavramlar şeklinde sınıflandırılarak tablolaştırılmış ve doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretiminde kullanılacak etkili materyal/materyallere ilişkin görüşleri Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Sosyal bilgiler öğretiminde kullanılacak etkili materyal/materyallere ilişkin görüşler

Kategori	Kod	Öğretmen Adayı Kod	f
İki boyutlu materyaller	Harita	3,5,6,7,9,10,11,12,13,14,15,18,19,21,23,25,31,34,38,39,40,41,42,47,48,49,50,51,52,63,64,66,68	33
	Tarih şeritleri	6,16,25,47,57,66,	6
	Atlas	39	1
Üç boyutlu materyaller	Yer küre modeli	4,7,11,12,15,18,19,23,25,63	10
	Maketler	10,13,20,25,26,30,32,38	8
	Doğadaki materyaller	2,26,38,58,64	5
	Tarihi-kültürel öğeler	9,10,11,38	4
Görsel, işitsel ve yazılı materyaller	Oyunlar	4,13,18,22,29,45,47,49,59,60,65,67,	12
	Akıllı tahta	15,17,23,34,36,37,43,44,45,52,61	11
	Afiş	8,28,32,39,48,63	6
	İnternet	10,17,68	3
	Animasyon	56,64	2
	Video	61,64	2
	Kitap	45,48	2
	Arttırılmış gerçeklik uygulamaları	33,47	2
	Projeksiyon	17,45	2
	Film	54,71	2
	Pano	53,55	2
	Simülasyon	47	1
	Belgesel	71	1
	Bilgisayar	15	1
	Power point sunu	61	1
	Tiyatro dekorları	72	1
	Kütüphane	9	1
Teknolojik aletler	9	1	

Tablo 4 incelendiğinde, öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretiminde etkili materyal olarak ifade ettikleri materyallerin “iki boyutlu materyaller”, “üç boyutlu materyaller” ile “görsel, işitsel ve

yazılı materyaller” olmak üzere üç (3) kategori altında sınıflandırıldığı görülmektedir. İki boyutlu materyaller kategorisi altında harita (f: 33), tarih şeritleri (f: 6), atlas (f: 1) yer alırken üç boyutlu materyaller kategorisi altında ise yer küre modeli (f: 10), maketler (f: 8), doğadaki materyaller (f: 5) ve tarihi- kültürel öğeler (f: 4) yer almaktadır. Görsel, işitsel ev yazılı materyaller kategorisi altında öğretmen adayları on sekiz (18) farklı materyal ifade etmiştir. Bu materyaller arasından sıralanmasında en yüksek frekansa sahip üç materyallerin oyunlar (f: 12), akıllı tahta (f: 11) ve afiş (6) olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra aynı kategori altında internet, animasyon, video, kitap, artırılmış gerçeklik uygulamaları, projeksiyon, film, pano, simülasyon, belgesel, bilgisayar, powerpoint sunusu, tiyatro dekorları, kütüphane ve teknolojik aletlerin olduğu da görülmektedir. Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretiminde kullanılacak etkili materyallere yönelik görüşlerinden örnekler şu şekildedir;

- *Materyal olarak haritalar, dünya, Türkiye, farklı ülkelerin haritası, kültürel eşyalar, küçük veya büyük sınıf içi kütüphane, günlük işleri yapmak için kullanılacak teknolojik eşyalar, Rize ve çevresi ile ilgili eşyalar, teknolojik aletler, renkli bir sınıf ortamı. (Ö.A.9)*
- *Kültürel öğeler (kılıç, bakraç, Rize bezi, çömlek vb.), online internet ortamının sağlanması (Kahoot, Quiziz gibi etkinlikler için), kabartma haritalar, trafik levhalarının maketleri. (Ö.A.10)*
- *Haritalar, dünya küresi. Haritalar kullanılarak bölgeler, madenler, tarım ürünleri gösterilebilir. Önemli dağları, boğazlar harita yardımıyla gösterilebilir.(Ö.A.12)*
- *Bence oyunlardır. Oyunlar ile öğrenciler hem eğlenirler hem de öğrenirler. Haritalar, maketler, dünya maketi. Bunlar da etkili materyallerdir. (Ö.A.13)*
- *Akıllı tahta, projeksiyon, herkesin ulaşabileceği internet ortamı konu ile ilgili araştırmayı anında yapabilmek için eksikleri yerinde tespit edebilmek için öğrencilerin ne düzeyde olduklarını kendileri daha iyi görüp bu eksiklerini kendileri giderebilmeleri için bu materyaller çok önemlidir. (Ö.A.17)*
- *Çocuğun dokunarak yaparak-yaşayarak öğrenmelerini sağlayabilecekleri tüm materyalleri kullanmak isterdim. Sınıfın bir kösesinde renkli minderlerden oluşan eğitici bir oyun alanının olmasını isterdim. (Ö.A.22)*
- *En vazgeçilmez materyal bence soru-cevap kartlarıdır. Çocukların daha kalıcı öğrenmesini sağlar. (Ö.A.29)*
- *Sosyal bilgiler öğretimi için vazgeçilmez en önemli materyal 3 boyutlu resimler ya da anlatılan olayları minyatür gösterimleridir. Eğlenceli oyun kartları da bu hususta önemli..... (Ö.A.30)*

- *Haritalar, oyunlar, kutu oyunları ya da labirent gibi materyallerdir. Çünkü hem öğrenme alanları ile ilişkili hem de zor öğrenilen konuların kolay, eğlenceli öğrenilmesini sağlar. (Ö.A.49)*
- *En önemli materyal film ve belgesellerdir. Şu yaşıma gelmeme rağmen hala sosyal bilimler alanından merak ettiğim bir konu olsa hemen bir belgesel açarım ve ciddi anlamda işime yarar. (Ö.A.71)*

Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretiminde materyal kullanımına ilişkin genel görüşleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Sosyal bilgiler öğretiminde materyal kullanımına ilişkin görüşler

Kategori	Kod	Öğretmen Adayı Kod	f	
Çeşitlilik	Yöntem-teknik	7,16,20,22,24,31,32,34,36,45,46,47,49,53,64	15	
	Materyal	12,29,34,37,48,51,56,65,68	9	
	Zengin öğrenme ortamı	27,61	2	
Öğrenme-öğretme süreci	Kalıcı öğrenme	4,5,7,8,15,16,28,29,36,38,40,41,45,46,52,53,59,62,63,66,70,71,72	23	
	Dikkat çekme	4,7,10,12,20,21,23,38,39,45,54,57,59,62,69	15	
	Eğlence	4,5,6,11,13,27,42,45,64,67	10	
	Anlaşılır/anamlı/etkili/ve rimli öğrenme	7,8,31,42,43,44,45,51,61,67	10	
	Öğrenci bireyselliği sağlanır	7,15,24,28,55,58,59,63,64	9	
	Monotonluktan kurtarır	4,6,21,22,37,39,54,56,65	9	
	Kolay öğrenme	3,13,16,53,55,59,64,68	8	
	Farklı bakış açısı	7,13,30,39,45,50,52,57	8	
	Somut öğrenme	13,14,32,38,59,72	6	
	Katılım artar	4,6,10,37,59,64,	6	
	Merak/istek uyandırır	6,22,23,39,57	5	
	Çoklu zekaya hitap eder	38,49,51	3	
	Faydalı	Gerekli	6,19,25,31,46,54,71	7
		Faydalı/iyi	16,24,60,65	4
Kullanışlı ve etkili materyal		15,21,25	3	
Kendini geliştirme		30	1	
Düşünme becerisi		33	1	
Materyal ihtiyacı		60	1	
Teknoloji	Önemlidir	2,8,9,15,30,32,39,41,43,58,61,63	12	
	Bilgiye ulaşılabilir	6,8,9,13,18,19,23,30,37,40,54,63,66	10	
	Sınırlılıklar giderilebilir	2,42,52,53,55,64,	6	
	Öğrenme ve öğretim kolaylaşır	3,40,44,71	4	

	Zorunludur	3,10	2
	Etkiler	43,48	2
Olumlu etkiler		4,8,11,12,13,15,18,23,34,42,47, 50,53,54,57,58,62,67,70,72	20
Olumsuz etkiler		14,42,46,58,60,66,71	7

Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretiminde materyal kullanımına ilişkin görüşlerinin yer aldığı Tablo 5 incelendiğinde, genel olarak olumlu (f: 20) ve olumsuz (f: 7) etkilediğini ifade eden öğretmen adaylarının olduğu görülmektedir. Bununla beraber öğretmen adaylarının bu konudaki görüşleri *çeşitlilik*, *öğrenme-öğretme süreci*, *faydalı* ve *teknoloji* kategorileri olmak üzere dört (4) kategori altında toplanmaktadır. *Çeşitlilik sağlamıştır* kategorisi altında yöntem-teknik (f: 15), materyal (f: 9) ve zengin öğrenme ortamı (f:2) kodları yer alırken, *öğrenme-öğretme süreci* kategorisinin dikkat çekme (f: 6), kalıcı öğrenme (f: 10), somut öğrenme (f: 4), eğlence (f: 3) kodları bulunmaktadır. *Faydalı* kategorisi altında yer alan kodlar ise şunlardır; gerekli (f:7), faydalı/iyi (f:4), kullanışlı ve etkili (f: 3), kendini geliştirme (f: 1), düşünme becerisi (f: 1), materyal ihtiyacı (f: 1). Son kategori olan *teknoloji* kategorisi başlığı altında ise önemlidir (f: 12), bilgiye ulaşılabilir (f: 10), sınırlılıklar giderilebilir (f: 6), öğrenme ve öğretim kolaylaşır (f: 4), zorunludur (f: 2) ve etkiler (f: 2) olmak üzere altı (6) kod yer almaktadır. Sosyal bilgiler öğretiminde materyal kullanımına ilişkin öğretmen adaylarının görüşlerinden örnekler şu şekildedir;

- *Farklı materyaller çocuğun işlenen dersten keyif almasını ve sıkılmamasını sağlamaktadır. Çocuk eğlenerek öğrenmekte bu da kalıcılığı arttırmaktadır. Her derste olduğu gibi sosyal bilgiler öğretiminde de farklı materyallerin kullanımı etkileşimi ve öğrenmeyi olumlu yönde etkilemektedir. (Ö.A.4)*
- *Derste farklı materyaller kullanımı dersin etkililiğini artırır. Her öğrencinin farklı boyutlardaki materyallerden bir şey almasını sağlar. Öğrencinin farklı görüş ve düşüncelerini geliştirir. (Ö.A.7)*
- *Materyallerin çeşitli olması sadece sosyal bilgiler için değil tüm dersler için oldukça önemlidir. Öğrencinin ne kadar çok duyu organına etki eden materyaller kullanırsak öğrenme de o kadar kalıcı ve anlamlı olur. (Ö.A.8)*
- *Materyaller tekdüze olmazsa ilgi çekicilik daha fazla olur. Aynı tür nesnelere çocuk daha az ilgili olur. Birbirinden farklı ilgi çekici materyaller olursa daha çok ilgisini çeker. (Ö.A.12)*
- *Ne kadar çok çeşitli materyal olursa öğrencinin o kadar çok duyu organına hitap eder. Bu da bilgiyi unutmasını sağlar. (Ö.A.29)*

- Çeşitlilik arttıkça bireyde farklı şekillerde anlayan dersi içselleştirenlere daha iyi hitap edecektir. Bu da daha çok öğrencinin derse katılımı demektir. Dersi anlatırken zorlanmayız, öğrenci de anlamakta zorlanmaz. (Ö.A.59)

Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretiminde materyal kullanımının amaçlarına ilişkin görüşleri Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Sosyal bilgiler öğretiminde materyal kullanımının amaçlarına ilişkin görüşler

Kategori	Kod	Öğretmen Adayı Kod	f
Genel değerlendirme	Çok iyi	31	1
	Önemli	7,18,22,28,49,54,60	7
	Olumlu	15,18,21,68	4
	Rolü büyük	19,53,70	3
	Etkili	20,22,51,52,53,67	6
	Olumsuz	13	1
	Genel kullanımda	Kalıcı/verimli öğrenmeyi sağlama	5,6,7,9,11,12,13,14,15,16,17,18,19,21,24,27,28,30,36,37,41,46,47,48,49,51,52,53,54,56,57,58,60,61,62,63,65,68,69,70,
Somutlaştırma		4,6,7,10,12,13,15,17,18,19,20,21,27,30,31,32,33,34,36,38,39,40,42,43,44,45,46,49,53,55,57,58,59,60,62,66,64,71	3 7
Aktif katılım (Eğlence/monotonluktan kurtarma)		1,7,8,9,10,14,15,16,18,19,23,27,28,33,39,46,48,49,51,54,56,57,64,65,69	2 5
İlgi, dikkat çekme, merak uyandırma		1,4,6,14,25,32,39,49,50,58,61,65,67,	1 3
Öğrenme ve öğretimi kolaylaştırma		1,5,13,14,17,18,21,22,24,27,43,44,55,60,66,68	1 6
Öğrencilerin gelişimlerini (fiziksel, bilişsel vb.) destekleme		2,22,33,47	4
Öğrenme-öğretme sürecinde		Çoklu öğrenme (Daha fazla duyu organına hitap etme)	12,13,37,41,45,47,50,63
	Zaman tasarrufu	14,18,19,39,55	5
	Yaparak yaşayarak öğrenme sağlama	7,16,17,34,43,58,64,70,71	9
	Farklı yöntem-teknik kullanabilme	42,45,66	3
	Öğretim esnasında	8,23	2
	İçselleştirmeyi sağlar	29,30	2
	Günlük yaşamla ilişkilendirir	16,22,47,55,68	5
	Öğretime yardımcı	23,61	2
	Öğretimi zenginleştirir	47	1
	Değer-beceri öğretimi	72	1

Tablo 6’da da görüldüğü gibi öğretmen adaylarının bir bölümü sosyal bilgiler öğretiminde materyal kullanımına ilişkin çok iyi, önemli, olumlu, rolü büyük, etkili ve olumsuz olmak üzere genel görüşler ifade etmişlerdir. Bununla beraber öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretiminde materyal kullanımına ilişkin görüşleri “genel kullanımda” ve “öğrenme-öğretme sürecinde” olmak üzere iki (2) kategori altında toplanmıştır. Genel kullanımda kategorisi altında yer alan kodlar şunlardır; kalıcı öğrenmeyi sağlama (f: 35), somutlaştırma (f: 32), aktif katılım (f: 22), ilgi, dikkat çekme, merak uyandırma (f: 11), öğrenme ve öğretimi kolaylaştırma (f: 9) ve öğrencilerin gelişimlerini destekleme (f: 3). Öğrenme-öğretme sürecinde kategorisi ise çoklu öğrenme (f:7), zaman tasarrufu (f: 5), yaparak yaşayarak öğrenme (f:5), farklı yöntem-teknik kullanabilme (f: 3), öğretim esnasında (2) ve değer-beceri öğretimi (f: 1) olmak üzere altı (6) koddan meydana gelmektedir. Öğretmen adaylarının bu kategorilere yönelik görüşlerinden örnekler şu şekildedir;

- *Materyalleri öğrencileri derse dahil etmek için kullanırım. Materyaller sayesinde derse ilgileri artar. Öğrenmeleri kolaylaştır. (Ö.A.1)*
- *Materyalleri dersi monotonluktan kurtarmak ve kalıcı öğrenme sağlamak için kullanırım. (Ö.A.9)*
- *Akılda kalıcılığın artması amacıyla, konuya ilişkin somut örnekler oluşturun diye görselliği ön plana çıkararak estetik zevk vermek amacıyla kullanılabilir. (Ö.A.12)*
- *Zamandan tasarruf sağlama, dersi zevkli hale getirme, kalıcılığı arttırma, dikkat ve ilgi çekme, aktif öğrenme, öğretmene kolaylık sağlar, derse katılımı arttırır. (Ö.A.14)*
- *Soyut olanı somutlaştırmada kullanırım, öğrencinin öğrenmesini kolaylaştırmış oluruz. Öğrenmeyi eğlenceli ve daha kalıcı olması için, zamanı daha iyi kullanmak için. (Ö.A.18)*
- *Örnek vermek, çeşitlilik sağlamak, güdüleme amacıyla materyal kullanırım. (Ö.A.25)*
- *Sosyal bilgiler dersinde materyalleri konuları, kazanımları somutlaştırmak amacıyla, zamandan tasarruf edebilmek amacıyla, ekonomiklik ilkesinin gereğince bir materyalle birden fazla kazanımı verebilmek amacıyla ve materyallerle çocukların ilgisini çekerek dersleri daha eğlenceli hale getirmek amacıyla kullanılabilir. (Ö.A.39)*
- *Öğrencilerin dikkatini çekme ve toplama amacıyla ya da bazı soyut kavramların daha somut bir şekilde anlatabilmek için kullanabilirim. Ayrıca öğrencilerin daha etkili ve kalıcı öğrenmelerini sağladığımı düşünüyorum. (Ö.A.58)*
- *Sosyal bilgiler öğretiminde materyalleri kalıcılığı arttırma, güdüleme, dikkat çekme amaçları ile kullanırım. (Ö.A.61)*

- *Akılda kalıcılığı arttırmak için kullanılabilir. Ne kadar duyuya yönelik olursa o kadar iyi olur. (Ö.A.63)*
- *Değer ve beceri eğitimini pekiştirmek için kullanım. (Ö.A.72)*

Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretiminde materyal kullanımının öğrenmenin etkililiğine/kalıcılığına ilişkin görüşleri Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Sosyal bilgilerin öğretiminde materyal kullanımının öğrenmenin etkililiğine/ kalıcılığına etkisine ilişkin görüşler

Kategori	Kod	Öğretmen Adayı Kod	f
Etkililik/ Kalıcılık	Kalıcı öğrenme	3,4,7,8,9,11,12,13,15,16,18,19,21,22,23,25,27,29,30,	4
		33,34,37,39,40,41,43,44,45,47,48,49,50,52,54,55,56,	9
		58,60,61,62,63,64,65,66,67,68,69,70,71	
	Çok fazla duyu organına hitap etme	3,7,12,13,16,18,21,25,31,33,41,45,47,52,53,55,61,62,63,69	20
	Yaparak yaşayarak öğrenmeye olanak sunma	6,16,23,24,27,31,34,39,44,45,48,51,61,69,70	15
	İlgi/dikkat çekme	7,14,22,27,32,42,43,45,46,49,61	11
	Somutlaştırma	10,13,16,31,38,39,45,49,53,64	10
	Bilgiyi anlamlandırma	3,21,36,46,53,55,57,59	8
	Etkili öğrenme	28,34,42,49,65	5
	Eğlenerek öğrenme	15,49,54,57	4
	Merak uyandırma	14,20,42	3
	Derse katılımı artırma	14,20,27	3
Kolay öğrenme	47,60,64	3	
Dersi sevdirmeye	5	1	

Sosyal bilgilerin öğretiminde materyal kullanmanın öğrenmenin etkililiği ve kalıcılığına yönelik öğretmen görüşlerinin yer aldığı Tablo 7 incelendiğinde, öğretmen adaylarının düşüncelerinin on iki (12) kod altında toplandığı görülmektedir. Bu kodlar şunlardır; kalıcı öğrenme (f: 49), çok fazla duyu organına hitap etme (f: 20), yaparak yaşayarak öğrenme (f: 15), ilgi/dikkat çekme (f: 11), somutlaştırma (f: 10), bilgiyi anlamlandırma (f: 8), etkili öğrenme (f: 5), eğlenerek öğrenme (f: 4), merak uyandırma (f: 3), derse katılımı artırma (f: 3), kolay öğrenme (f: 3) ve dersi sevdirmeye (f: 1). Öğretmen adaylarının materyal kullanmanın öğrenmenin etkililiği ve kalıcılığına yönelik görüşlerinden örnekler şu şekilde verilebilir;

- *Materyaller daha çok göze hitap ettiği için daha ilgi çekici ve akılda kalıcılığı fazla olur. (Ö.A.7)*

- *Materyaller birden fazla duyu organına hitap ettiği için öğrenmeyi ve kalıcılığı önemli derecede etkiliyor. Konuyu somutlaştırıyor. (Ö.A.13)*
- *Çocuklar yaparak yaşayarak öğrendikleri için materyaller sayesinde öğrenme daha etkili ve kalıcı oluyor. (Ö.A.34)*
- *Konuları soyutluğundan kurtarıp somutlaştırır ve öğrenciler görüp duyduklarını daha iyi hatırlar. (Ö.A.38)*
- *Sosyal bilgiler dersi direkt olarak yaşantıya etki eden bir ders olduğu için kullanılan materyaller çocukların yaşantısına da direkt olarak etkili olmaktadır. Buna göre yaşantı temelli öğrenimler daha kalıcı olduğu için materyallerin etkisi bu ders özelinde çok daha etkili olmaktadır. (Ö.A.56)*
- *Materyal kullanımı sosyal bilgiler dersinde konuların akılda kalıcılık ve etkililiğini artırır. (Ö.A.65)*
- *İnsan deneyimlediği olayları daha geç unuttur. Somut materyaller çocukların sınıf içinde tecrübe edinip hafızalarında daha iyi saklamalarını sağlayacaktır. (Ö.A.66)*
- *Sosyal bilgiler ve bütün dersler için materyal önemli bir etkidir. Çünkü yaparak yaşayarak öğrenme kalıcılığı artırır. Kalıcı öğrenme için yaparak yaşayarak, birçok duyu organına hitap eden materyaller hazırlanmalıdır. (Ö.A.69)*

Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretiminde materyal kullanımının kazandıracığı değer, beceri ve kavramlara ilişkin görüşleri Tablo 8 ve Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 8. Sosyal bilgiler dersinde etkili materyal kullanımının kazandıracacağı değer ve becerilere ilişkin görüşler

Kategori	Kod	Öğretmen Adayı Kod	f	Kategori	Kod	Öğretmen Adayı Kod	f
Değer	Saygı	21,23,29,30, 34,43,44,45, 49,59,60,61	12	Beceri	Sosyal katılım	21,29,30,45,53	5
	Sevgi	23,29,30,34,43,44,4 9,53,57,59,60,61	12		Harita okuryazarlığı	10,11,29,38,56	5
	Vatanseverlik	11,27,29,30,45,46,5 9,60,61,65,67	11		Empati	40,41,53,65	4
	Adalet	5,27,34,43,44,45,49 ,57,59,60,61	11		İletişim	56,65,67	3
	Yardımseverlik	27,29,30,45, 49,61,67	7		İş birliği	29,30,63	3
	Dürüstlük	27,43,44,53,57,67	6		Karar verme	5,57,61	3
	Sorumluluk	21,31,34,45,61,67	6		Araştırma	31,46	2
	Sabır	43,44,61,67	4		Aktif dinleme	21,23	2
	Aile birliğine önem verme	29,30,44	3		Eleştirel düşünme	29,48	2
	Doğruluk	43,44,53	3		Girişimcilik	29,30	2
	Duyarlılık	5,29,30	3		Okuma	23,38	2
	Hoşgörü	43,44	2		Problem çözme	5,61	2
	Bağımsızlık	27	1		Hukuk okuryazarlığı	45	1
	Barış	11	1		Ana dilde iletişim	41	1
	Çalışkanlık	5	1		Estetik	63	1
	Dayanışma	27	1		Kaynakları verimli kullanma	61	1
	Estetik	29	1		Kişisel bakım	59	1
	Eşitlik	59	1		Konum analizi	29	1
	Mutluluk	59	1		Kurallara uyma	53	1
	Öz denetim	67	1		Medya okuryazarlığı	45	1
Paylaşma	23	1	Mekân algılama	31	1		
Tasarruf	29	1	Kanıt kullanma	29	1		
			Tartışma	21	1		
			Zaman ve kronolojiyi algılama	45	1		
			Zamanı verimli kullanma	61	1		

Tablo 9. Sosyal bilgiler dersinde etkili materyal kullanımının kazandıracığı kavrama ilişkin görüşler

Kategori	Kod	Öğretmen Adayı Kod	f	Kategori	Kod	Öğretmen Adayı Kod	f
Kavram	Adalet	45,59	2	Kavram	Millet	53	1
	Demokrasi	45,53	2		Özgürlük	53	1
	Hak	45,53	2		Saygı	59	1
	Açık sözlülük	53	1		Sevgi	59	1
	Aile	49	1		Toplum	45	1
	Birliktelik	59	1		Ülke	53	1
	Dostluk	59	1		Vatan	53	1
	Eşitlik	45	1				

Sosyal bilgiler dersinde etkili materyal kullanımının kazandıracığı değer, beceri ve kavrama ilişkin öğretmen adaylarının görüşlerinin yer aldığı tablo 10 incelendiğinde, öğretmen adaylarının 22 değer, 25 beceri ve 15 kavram kazandırılabilceğini ifade ettikleri görülmektedir. Bu konuda öğretmen adaylarının görüşlerinden bazı örnekler aşağıda sunulmuştur;

- *Bence değer, beceri ve kavram öğretimi gerçekleşir. Adalet, çalışkanlık, duyarlılık, karar verme, problem çözme vb. beceri ve değerler materyallerle kazandırılır. (Ö.A.5)*
- *Örneğin, vatanseverlik değerinin öğretimi için öğrencilere haritalar oldukça yardımcı olacaktır. Ülkenin konumu onun için kalıcı hale gelecektir. Haritaların bulunması öğrencilerde harita okuryazarlığı becerisini de geliştirecektir. Öğrencilere vatanseverlik değeri, barış değeri, harita okuryazarlığı becerisi kazandırılabilir. (Ö.A.11)*
- *Materyal soyut olan kavramları somutlaştırılarak öğrenmelerini kolaylaştırır. Bu şekilde öğrenciler değer, beceri ve kavramları daha kolay ve doğru öğrenirler. Adalet, bağımsızlık, dayanışma, dürüstlük, vatanseverlik, yardımseverlik vb. (Ö.A.27)*
- *Çocukların kendini tanımalarını ve içselleştirmelerinde önemlidir. Duyarlılık, saygı, sevgi, vatan sevgisi, aileye önem verme, yardımseverlik gibi değerleri ortaya çıkarır. Becerilerde iş birliği, girişimcilik ve bireylerin aktif katılımı bunun yanında elinizde bir delil olması açısından bu kavramlar önemlidir. (Ö.A.30)*
- *Materyaller değer, beceri ve kavram öğretiminde öğrenciyi aktif kılar, öğretimi zenginleştirir. Öğrenciye kök değerlerle birlikte farklı değerleri, günlük hayatta kullanabileceği temel yaşam becerilerini ve kavramları kazandırabileceğimizi düşünüyorum. (Ö.A.47)*
- *Göz önünde olmaları öğrencilerin kavramları, değerleri benimsemelerine katkı sağlar, aşinalık kazanırlar. (Ö.A. 51)*

- *Materyallerle dolu bir sınıfın kavram, değer öğretiminde kalıcılığı sağlama, eğlendirme, somutlaştırma rolü olduğunu düşünüyorum. Sevgi, dürüstlük, adalet gibi değerlerin karar verme becerisi, soyut kavramların somutlaştırılmasıyla kazandırılabilceğini düşünüyorum. (Ö.A.57)*
- *Etkili materyallerle dolu sınıfta olması gereken her değer, bilgi ve kavram öğretimi bence doğru öğretim ile güçlenerek gerçekleşir. Değer; sorumluluk, sevgi, saygı, sabır, vatan sevgisi, yardımseverlik, adalet. Beceri; zamanı verimli kullanma, karar verme, problem çözme, kaynakları verimli kullanma. Aslında birçok değer ve beceri kazandırılmış olur. (Ö.A.61)*
- *Değerler materyallerle ve oyunlarla birlikte kolayca kazandırılabilir. Becerileri kazandırmak için fazlaca deneyim kazanmaları gerekir. Bunun için materyal kullanımı daha hassas olmalıdır. Kavram öğretiminde somut materyallerden çok soyut ifadeler daha yararlı olacaktır. (Ö.A.66)*
- *..... çünkü sadece sözlü olarak anlattığımız her şey havada kalıyor. Öğrenci hemen unutabiliyor ama materyal zenginliğinden yararlanarak her kavramı, değer ve beceriyi anlatabiliriz ve bu da gayet kalıcı olur. (Ö.A.70)*

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu çalışma, sınıf öğretmeni adaylarının sosyal bilgiler dersi özelinde öğrenme ortamı algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Veri toplama aracı ile elde edilen bulgular, sosyal bilgiler öğretiminde öğrenme ortamı ve sosyal bilgiler öğretiminde materyal kullanımı üst başlıkları altında ele alınmıştır. Sosyal bilgiler öğretiminde öğrenme ortamı; öğrenme ortamının rolü ve öğrenme ortamının uygunluğu, etkisi bağlamında değerlendirilmiştir. Öğretmen adaylarının öğrenme ortamının rolü konusundaki görüşlerinin “*öğrenme ortamı etkili*”, “*öğrenme ortamı dikkat çekici, motive edici olmalı*”, “*okul dışı öğrenme ortamı da kullanılmalı*”, “*öğrenme ortamı hem olumlu hem olumsuz etkili*” olmak üzere dört (4) koddan oluştuğu görülmektedir. Bununla beraber öğretmen adaylarının öğrenme ortamının sosyal bilgiler öğretimine uygunluğuna ilişkin görüşlerinin ise “*öğrenme ortamının fiziksel açıdan uygunluğu*”, “*öğrenme ortamının materyallerle desteklenmesi*” ve “*öğrenme ortamının öğrenmeye etkisi*” olmak üzere üç (3) kategori altında toplandığı tespit edilmiştir.

Sosyal bilgiler öğretiminde materyal kullanımı başlığı ise kullanılabilir materyaller, materyal kullanımı genel görüşler, materyal kullanımının amaçları, materyal kullanmanın öğrenmeye etkisi ve materyal kullanımı ile kazanılacak değer, beceri ve kavram alt başlıkları altında ele alınmıştır. Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretiminde etkili olduğunu düşündükleri materyaller; “*iki boyutlu materyaller*”, “*üç boyutlu materyaller*” ile “*görsel, işitsel ve yazılı materyaller*” olmak üzere üç (3) kategori altında toplanmıştır. Bununla beraber öğretmen adayları sosyal bilgiler öğretiminde materyal

kullanımının genel olarak süreci olumlu etkilediğini düşünen öğretmen adayları çoğunluğu oluşturmakla beraber öğretmen adaylarının bu konudaki görüşleri *çeşitlilik*, *öğrenme-öğretme süreci*, *faydalı ve teknoloji* kategorileri olmak üzere dört (4) kategori altında toplanmaktadır. Sosyal bilgilerin öğretiminde materyal kullanmanın öğrenmenin etkililiği ve kalıcılığına yönelik öğretmen görüşleri incelendiğinde kalıcı öğrenme, çok fazla duyu organına hitap etme, yaparak yaşayarak öğrenme kategorilerinin öne çıktığı görülmektedir. Öğretmen adayları sosyal bilgiler öğretiminde kullanılacak materyaller aracılığı ile 22 değer, 25 beceri ve 15 kavram kazandırılabilceğini dile getirmişlerdir. Bunlar arasında öne çıkan değerler; saygı, sevgi, vatanseverlik, adalet, yardımseverlik, dürüstlük ve sorumluluk iken, beceri olarak sosyal katılım, harita okuryazarlığı, empati, iletişim ve işbirliği, kavram olarak ise adalet, demokrasi ve hak ifade edilmiştir.

Alan yazında çalışmanın bulgularını destekler çalışmalar mevcuttur. Öğrenmenin teşvik edilmesinde Köksal (2015, 263-264) işitsel araçların, Ocak (2015, 308-309) ise görsel araçların yararlarını öğretmen adayları ile benzer şekillerde (hatırlamayı kolaylaştırma, öğrenmeyi somutlaştırma, dikkat çekici, çeşitlilik sunması vb.) ifade etmişlerdir. Baytekin (2011, 206), öğrenme ve öğretmede etkili öğretim için materyal kullanıldığını, teknolojideki gelişmelere rağmen kara tahta gibi geleneksel materyallerin ise hala yerini koruduğunu belirtmiştir. Sınıf öğretmen adayları da teknolojik materyallerle birlikte geleneksel materyallerin de sınıflarında özellikle sosyal bilgiler öğrenme ortamlarında bulunması gerektiğini dile getirmişlerdir.

Sosyal bilgiler dersi yapısı ve içeriği bakımından öğrencilerin hayatı prova etmelerini gerekli kılan bir derstir. Bu sebeple öğrenme ortamının düzenlenmesi, seçilecek strateji, yöntem ve teknikler de büyük önem taşımaktadır. Sınıf öğretmen adayları da sosyal bilgiler öğretiminde materyal kullanımını “genel kullanımda” ve “öğrenme-öğretme sürecinde” olmak üzere iki kategori altında ele almışlardır. Genel olarak materyal kullanmanın; kalıcı öğrenmeyi sağlama, somutlaştırma, aktif katılım, ilgi, dikkat çekme, merak uyandırma, öğrenme-öğretimi kolaylaştırma ve öğrencilerin gelişimlerini destekleme amacı ile kullanılabilceğini ifade ederken öğrenme-öğretme sürecinde ise materyallerin çoklu öğrenme, zaman tasarrufu, yaparak yaşayarak öğrenme, farklı yöntem ve teknikler kullanabilme, değer ve beceri öğretimi gerçekleştirebilmeye imkan sunduğunu dile getirmişlerdir. Akhan (2009, 360) sosyal bilgiler dersini eğitimin temel taşlarından biri olarak ifade etmiş ve dersin genel amaçlarının da öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmeye imkan sunan yaratıcı drama ile gerçekleştirilmesine uygun olduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde Gürdoğan Bayır ve Balbağ (2017, 5-7) da sosyal bilgiler öğretiminin nitelikli, öğrenme-öğretme sürecinin anlamlı, bütünleştirici, değer temelli ve öğrencilerin keyif alacağı şekilde düzenlenmesi gerektiğine dikkat çekmişler ve öğrencilerin farklı düşünme becerilerini geliştirecek yöntem, teknik ve araç gereçlerden de yararlanması gerektiğini ifade etmişlerdir ki bu çalışmada da öğretmen adayları materyallerin derse eğlence katacağını, farklı yöntem ve tekniklerin kullanılmasına yardımcı olacağını, değer, beceri ve kavram öğretiminde kullanılabilceğini dile

getirmişlerdir. Demirel, Seferoğlu ve Yağcı (2001, 70), öğrenilenlerin hatırlanmasında sınıf içinde düzenlenecek çoklu ortamları önemli görmekteyirler. Günümüz teknolojisinin sınıf ortamına değişik kaynaklar getirilmesine olanak sunması ile birlikte sınıf içinde göze ve kulağa hitap en araç sayısının artmasının öğrencilerin derslere güdülenme düzeylerini arttırdığını ifade etmişlerdir. Bu çalışmada da öğretmen adayları materyallerin öğrencilerin derse güdülenmelerini, derse dikkat çekmelerini sağlamada ve sınıf içerisinde görsel, işitsel araçlarla çoklu ortam oluşturulmasına imkan sunduğunu dile getirmişlerdir. Özdemir ve Ceylan (2015, 245) da teknoloji ile öğretmenlerin materyal sınırlılığının ortadan kalktığını ve artık dünyanın her yerinden kaynaklara ulaşabileceklerini ifade etmişlerdir. Öğretmen adayları da teknolojinin materyallerin sınıf ortamına getirilmesinde önemli bir sınırlılığı ortadan kaldırdığını belirtmişlerdir.

Araştırma bulguları doğrultusunda sınıf öğretmeni adaylarının öğrenme ortamında materyal kullanma, öğrenme ortamını materyallerle destekleyerek öğrencilerine zengin yaşantılar sunabilme ile ilgili olumlu tutumlara sahip oldukları söylenebilir ki bu durum 2005'ten itibaren öğretim programlarımızda yer alan yapılandırmacılık bağlamında da önemli bir tutum olarak kabul edilebilir. Nitekim alan yazında da sınıf öğretmeni adaylarının yapılandırmacı yaklaşımı benimseme noktasında olumlu tutuma sahip olduğunu ortaya koyan çalışmalar mevcuttur. Sönmez Ektem (2018), öğretmen adaylarının öğretme-öğrenme anlayışları ve yapılandırmacı öğrenme ortamına ilişkin algıları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırması sonucunda öğretmen adaylarının yapılandırmacı öğretme ve öğrenme anlayışları ile yapılandırmacı öğrenme ortamına ilişkin algıları arasında düşük düzeyde pozitif yönlü bir ilişki tespit etmiştir. Can ve Çelik (2018), fen bilgisi ve sınıf öğretmeni adaylarının öğretme-öğrenme anlayışlarını incelediği çalışmasında, sınıf öğretmeni adaylarının öğretme-öğrenme anlayışlarının fen bilgisi öğretmen adaylarına göre daha olumlu olduğunu, yapılandırmacılığı daha fazla benimsediklerini ifade etmektedir. Aynı şekilde Anagün, Yalçınoğlu ve Ersoy (2012) da sınıf öğretmenlerinin fen bilimleri dersini yürütürken öğretme-öğrenme sürecini yapılandırmacı anlayışla düzenlediklerini tespit etmişlerdir. Bilgin ve Aykaç (2016) tarafından birçok farklı programda öğrenim gören öğretmen adayının öğretme-öğrenme anlayışlarının incelendiği çalışmada da sınıf öğretmeni adaylarının yapılandırmacı yaklaşımı fen bilgisi öğretmen adaylarına göre daha fazla benimsediği ortaya konmuştur. Yine Bıkmaz'ın (2017) sınıf öğretmeni adaylarının öğretme-öğrenme anlayışları üzerine yaptığı 4 yıllık boyutsal çalışma sonuçları da sınıf öğretmeni adaylarının yapılandırmacı yaklaşıma ait anlayışlarının zamanla arttığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Yaralı'nın (2019) çalışmasında da sınıf öğretmeni adaylarının diğer programlarda öğrenim gören öğretmen adaylarına göre yapılandırmacı yaklaşımı daha fazla benimsedikleri görülmektedir.

Bu noktadan hareketle alan yazına katkı sunması adına aşağıdaki öneriler sunulabilir;

Sosyal bilgiler dersinin özel ve genel amaçları doğrultusunda kullanılacak materyaller ile ilgili kılavuzlar hazırlanarak hizmet içi ve öncesi öğretmen ve öğretmen adayları ile paylaşılabilir.

Öğretmen adaylarının hizmet öncesinde materyal hazırlama, kullanma ve uygulama gibi pratikler yapabilmesi adına MEB ile üniversiteler arası ve üniversitelerin kendi aralarında protokoller düzenlenerek öğretmen adaylarının materyal çeşitliliği ile tanışması sağlanabilir.

Benzer çalışmalar sınıf öğretmenliğinin diğer dersleri bağlamında da gerçekleştirilebilir.

Ek Beyan

1. Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

2. Makalenin tüm süreçlerinde JPEE'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

3. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından 01.06.2021 tarihinde 2021/138 sayılı etik kurul onayı almıştır.

KAYNAKÇA

- Akdağ, H. (2009). Sosyal bilgilerin tanımı, amacı, önemi ve Türkiye'deki yeri, Refik Turan, Ali Murat Sünbül, Hakan Akdağ (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar* içinde (s.1-24), Ankara: Pegem Akademi.
- Akhan, N.E. (2009). Yaratıcı dramının sosyal bilgiler öğretiminde kullanılması, Refik Turan, Ali Murat Sünbül, Hakan Akdağ (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar* içinde (s.359- 385), Ankara: Pegem Akademi.
- Anagün, S. Ş., Yalçınoğlu, P. ve Ersoy, A. 2012. Sınıf Öğretmenlerinin Fen ve Teknoloji Dersi Öğretme-Öğrenme Sürecine İlişkin İnançlarının Yapılandırıcılık Açısından İncelenmesi, *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 5 (1), 1-16
- Batur, Z. ve Karanfil, B. (2015). Gelecekteki zorluklar için hazırlık yapma, Asım Arı (Çev. Ed.), *Öğretim teknolojileri ve öğrenme araçları* içinde (s. 341-364), Konya: Eğitim Yayınevi.
- Baytekin, Ç. (2011). *Öğrenme öğretim teknikleri ve materyal geliştirme*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bıkmaz, F. (2017). Öğretmen Adaylarının Öğretim-Öğrenme Anlayışları ve Bilimsel Epistemolojik İnançlarının Araştırılması: Boylamsal Bir Çalışma. *Eğitim ve Bilim* 2017, 42 (189), 183-196.
- Bilgin, H., ve Aykac, N. (2016). Pre-Service Teachers' Teaching Learning Conceptions and Their Attitudes towards Teaching Profession. *Educational Process: International Journal*, 5(2), 139-151.
- Can, Ş. ve Çelik, C. (2018). Fen Bilgisi ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Öğretim-Öğrenme Anlayışlarının İncelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (1), 327- 339.
- Demirel, Ö., Seferoğlu, S. ve Yağcı, E. (2001). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*, Ankara: Pegem Akademi.
- Duman, B. (2015). 21. Yüzyılda öğrenmeyi keşfetmek, Asım Arı (Çev. Ed.), *Öğretim teknolojileri ve öğrenme araçları* içinde (s. 29-54), Konya: Eğitim Yayınevi.

- Gürdoğan Bayır, Ö. (2010). Sosyal bilgiler dersinde güncel olaylardan yararlanmanın öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerine etkisi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi
- Gürdoğan Bayır, Ö. ve Balbağ, L. (2017). *Etkinliklerle ilkokulda sosyal bilgiler öğretimi*, Ankara: Vize Yayıncılık.
- Güven, M. ve Düzenli H. (2015). 21. Yüzyılda öğrenmenin tasarımı ve değerlendirilmesi, Asım Arı (Çev. Ed.), *Öğretim teknolojileri ve öğrenme araçları içinde* (s. 55-80), Konya: Eğitim Yayınevi.
- Karadağ, E. (2015). Nitel vaka çalışması, Selahattin Turan (Çev. Ed.), *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber içinde* (s. 39-54), Ankara: Nobel yayıncılık.
- Kaymakçı, S. (2009). Sosyal bilgiler öğretiminde bir materyal olarak çalışma yapıları, Refik Turan, Ali Murat Sünbül, Hakan Akdağ (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar içinde* (s.323-340), Ankara: Pegem Akademi.
- Kıcır, K. (2006). Sosyal bilgiler dersinde 7. Sınıf öğrencilerinin tarih öğrenme beceri düzeyleri. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi
- Köksal, O. (2015). İştisel ve video ile öğrenmeyi geliştirme, Asım Arı (Çev. Ed.), *Öğretim teknolojileri ve öğrenme araçları içinde* (s. 257-298), Konya: Eğitim Yayınevi.
- MEB (2006). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6. Sınıf öğretim programı ve kılavuzu kitapları*, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü
- Ocak, İ. (2015). Öğrenmeyi metin ve görsellerle geliştirme, Asım Arı (Çev. Ed.), *Öğretim teknolojileri ve öğrenme araçları içinde* (s. 299-340), Konya: Eğitim Yayınevi.
- Özdemir, S. M. ve Ceylan, M. (2015). Eğitime uzaktan erişim-uzaktan eğitimi gerçekleştirme, Asım Arı (Çev. Ed.), *Öğretim teknolojileri ve öğrenme araçları içinde* (s.), Konya: Eğitim Yayınevi.
- Öztürk, C. (2007). *“Sosyal Bilgiler: toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış” Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*, Ankara: Pegem akademi.
- Sönmez Ektem, I. (2018). Öğretmen adaylarının öğretme-öğrenme anlayışları ve yapılandırmacı öğrenme ortamına ilişkin algıları arasındaki ilişkiler. *Turkish Studies*, 13(19), 1583-1594.
- Yalın, H. İ. (2003). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yaralı, D. (2019). Öğretmen adaylarının öğretme-öğrenme anlayışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Kafkas üniversitesi örneği). *Turkish Studies*, 14 (4), 2869-2887.
- Yeşiltaş, E. ve Sönmez, Ö.F. (2009). Sosyal bilgiler öğretiminde bilgisayar kullanımı ve bilgisayar tabanlı materyal geliştirme, Refik TURAN, Ali Murat SÜN BÜL, Hakan AKDAĞ (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar içinde* (s.387-413), Ankara: Pegem Akademi.
- Yiğit, N. vd. (2005). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Trabzon, Derya Kitapevi.